

Бранко М. Ракић^[1]

Универзитет у Београду
Правни факултет
Београд (Србија)

УДК 341.485(=163.41)(497.13+497.15)"1941/1945"

316.75:323.14(=163.42)(497.5)"18/19"

Монографска студија

Примљен: 25.08.2022

Прихваћен: 26.08.2022.

doi: 10.5937/napredak3-39804

Усташки геноцид над Србима – *dolus specialis* који траје^[2]

*Уз све различите идеолошке предзнаке
који су пратили геноцид над српским народом
1941. и 1991, постоји једна црвена нит
која их повезује. – Смиља Аврамов^[3]*

Сажетак: Кључна карактеристика кривичног дела геноцида, која га издваја од других кршења међународног хуманитарног права и диже га на ниво „злочина над свим злочинима“, јесте постојање тзв. геноцидне намере, тј. намере „потпуног или делимичног уништења једне националне, етничке, расне или верске групе као такве“. Тежина и монструозност садржаја такве намере, по правилу, захтевају да је она дубоко укорењена у свести припадника оне групе која је извршила оваквог злочина, а таква укорењеност подразумева и трајност такве намере, односно геноцидне идеје. Током Другог светског рата српски народ је, заједно са Ромима и Јеврејима, у Независној Држави Хрватској био жртва геноцида, злочина којег су се гнушали чак и нацисти. Идеја и намера искорењења српског народа са простора који су хрватски националисти сматрали за хрватски национални простор, иако је укорењена вековима уназад, добила је своје „теоријско уобличење“ у XIX веку, пре свега у радовима Анте Старчевића, који је још за живота назван „Оцем Домовине“. Своје одушевљење и инспирисаност Старчевићевим делом усташе су током Другог светског рата отворено исказивале, тврдећи да Независне Државе Хрватске не би било да није било Старчевића. Усташка идеологија је наставила да живи после Другог светског рата, пре свега кроз активности усташке емиграције, али је хрватски национализам, отворен за прихватање усташког идејног наслеђа, наставио да живи и на простору саме Хрватске. Крајем осамдесетих и почетком деведесетих година XX века, са оживљавањем идеје о сецесији Хрватске и са њеном реализацијом, оживљава и идеја о Србима као „ремитилачком фактору“ у Хрватској и о нужности њихове елиминације са тог простора. Туђманова Хрватска се враћа усташкој идеологији у свим њеним елементима, укључујући у односу на Србе и геноцидну намеру, која је током Другог светског рата била у великој мери реализована. Поучени искуством из НДХ, Срби се организују и спречавају понављање судбине својих побијених предака и сродника из периода Другог светског рата, али не успевају да избегну „етничко чишћење“ са простора Хрватске. Начин на који се у

[1] branko@ius.bg.ac.rs

[2] Овај рад је урађен у оквиру Стратешког пројекта Правног факултета Универзитета у Београду за 2022. годину.

[3] в. Avramov, 2008 , str. 7.

данашњој Хрватској интерпретирају догађаји и из Другог светског рата и из деведесетих година XIX века показује да је усташка идеологија и даље дубоко укоренења у значајним сегментима хрватског друштва, укључујући практично целину хрватског државног врха. А битан, суштински елемент усташке идеологије је геноцидна намера према Србима која је још жива у Хрватској.

Кључне речи: злочин, геноцид, намера, уништење, група, Хрватска, усташе, континуитет

1. О ПОТРЕБИ ПОДСЕЋАЊА НА УСТАШКИ ГЕНОЦИД

70 | Према члану 1. Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида, државе потписнице су се обавезале да злочин геноцида спречавају и кажњавају. Као што је то случај и са свим другим кривичним делима, и када се ради о геноциду, спречавање будућих злочина је немогуће без јасног, недвосмисленог, сталног и систематичног указивања на случајеве истих злочина из прошлости. Ово утолико пре уколико постоји тенденција негирања неког од злочина те врсте из прошлости.

Јасно, недвосмислено, стално и систематично подсећање на злочин геноцида извршен над Србима, као и над Јеврејима и Ромима у Независној Држави Хрватској, није само правна обавеза већ и морални дуг према жртвама, њиховим породицама и блиским лицима, према народима чије су жртве и дуг према историји. Ова обавеза чак и надилази поменућу правну обавезу. И односи се не само на државе потписнице већ и на припаднике како нације која је била жртва тако и нације из које су извршиоци злочина.

Говорећи о дешавањима током рата у Босни и Херцеговини за време његовог мандата као команданта УНПРОФОР-а и истичући

да у то време а и касније током тог рата није било геноцида који је приписиван Србима („Са 28.000 војника под мојим надзором и уз сталне контакте са УНХЦР-ом и званичницима Међународног црвеног крста, нисмо били сведоци никаквог геноцида, већ убистава и масакра на свим странама који су типични за такве услове сукоба. Верујем да нико од мојих наследника и њихових снага није видео ништа у размерама како тврде медији.“), генерал Сатиш Намбијар је (у свом тексту од 6. априла 1999. године у коме се успротивио агресији НАТО према СРЈ) рекао и следеће: „Приказивати Србе као зле, а све остале као добре, било је не само контрапродуктивно већ и непоштено. Према мом искуству, све стране су биле криве, али би само Срби признавали да нису анђели, док би други инсистирали да јесу“ (Nambiar, 1999). Овај несклад не постоји само у погледу ратова из деведесетих година XX века, већ и у погледу Другог светског рата и историје нашег региона уопште. Срби треба да указују на своје злочине и да их осуђују. Али ако већ други народи одбијају да говоре о сопственим злочинима уопште, а посебно о оним злочинима чије су жртве Срби, сами Срби не смеју да остану неми или недовољно гласни и истрајни у указивању на злочине које су други извршили према њима. Ово утолико

пре што је током историје страдање Срба у злочинима које су над њима други починили, само због тога што су Срби, било драстично веће него страдање припадника других народа од српске руке.

Истина није истина ако није потпуна, а парцијална истина често уме да буде опаснија од тоталне неистине. Зато је једнострано приказивање ствари на које је указао генерал Намбијар нешто што се мора превазићи. Било би добро да се то стање превазилази позитивним поступањем свих народа из региона. Али ако други то неће, у чему имају и подршку из иностранства, Срби и Република Србија утолико пре морају да уложе максималне напоре да се потпуна истина чује и да буде доступна свима. Једино тако се може избећи понављање негативних дешавања и процеса из историје, понављање које смо више пута искусили.

Крајем XX века па све до данас спроводе се озбиљне, интензивне и веома опасне кампање ревидирања историје, како на плану медија, квазинауке и злоупотребљеног образовања, тако чак, тамо где је досад било могуће, и кроз окретање у пракси историјских токова у смер супротан од онога из прве половине XX века. Историјски ревизионизам је посебно усмерен према народима који су поднели највећи терет Другог светског рата, попут Руса и Срба (који су поднели највеће жртве и у Првом светском рату). Супротстављање ревизионизму који се одвија на вербалном и духовном плану предуслов је за успешно супротстављање ревидирању резултата историјских токова из прошлости, пре свега борбе против Централних сила у Првом светском рату и сила Осовине у Другом

светском рату. Српски народ је постао жртва агресивних аката на крају XX века управо у том ревизионистичком процесу, полазећи од процене носилаца тог процеса да је он, као мали народ који је играо велику улогу у два светска рата, најслабија карика у победничким коалицијама из тих ратова од које ревизија треба да крене.

Калкулисање и уздржавање од изношења истине о страдању сопственог народа током историје зарад добрих односа са суседима, неузмимиравања и неиритирања народа из чијих кругова су виновници злочина и слично, не само да је морално недопустиво него је и контрапродуктивно. А управо је недовољно истицање усташког геноцида над Србима, Ромима и Јеврејима и затим оживљавање привремено притајеног усташтва нешто мање од пола века касније најсликовитији пример да уздржавање од јасног и гласног изношења истине изазива супротан ефекат од очекиваног.

Не постоји „незгодно време“ за указивање на почињене злочине према српском народу, а посебно за усташки злочин геноцида над Србима, Ромима и Јеврејима током Другог светског рата. За такво указивање је време увек, нажалост, право и погодно, погодније јуче него данас, а данас погодније него што ће бити сутра. Континуитет постојања усташке геноцидне намере која је реализована током Другог светског рата и чија је реализација спречена (али не и ужасни злочини према Србима) захваљујући одбрамбеној акцији крајишких Срба на почетку деведесетих година XX века најбољи је показатељ те потребе. О том континуитету говори овај рад.

2. DOLUS SPECIALIS KAO ДИСТИНКТИВНИ ЕЛЕМЕНТ ПОЈМА ГЕНОЦИДА

Иако је током историје човечанства постојао велики број покушаја, нажалост некад и успешних, физичког истребљења расних, националних, етничких или религијских група, о геноциду као кривичном делу се говори тек од времена Другог светског рата, прецизније од момента када је правник пољско-јеврејског порекла Рафаел Лемкин сковао, 1943. године, овај назив од грчке речи *genos* – породица, племе, раса, и латинске речи *occidere* – убити, и њиме затим насловио поглавље IX своје књиге *Владавина Осовине у окупираној Европи*, објављене у новембру 1944. године. Иако је у припремама Нирнбершког суђења и током самог поступка у неким документима и ситуацијама коришћен Лемкинов термин, у Повељи Међународног војног суда и у пресуди од 30. септембра и 1. октобра 1946. године не користи се реч геноцид, а дела која одговарају појму геноцида, и то она учињена у ратним условима која су једино била предмет кривичног гоњења, подведена су под појам злочина против човечности. Генерална скупштина Уједињених нација је током свог првог заседања усвојила Резолуцију 96, од 11. децембра 1946. године, под називом „Злочин геноцида“, којом је потврдила да је геноцид злочин по међународном праву. Кривично дело геноцида је своје правно уобличиће добило тек усвајањем Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида, 9 децембра 1948. године, на трећем заседању Генералне скупштине Уједињених нација одржаном у Паризу, која је ступила на снагу, након депо-

новања тражених двадесет ратификационих инструмената, 12. јануара 1951. године. У оквиру међународног права одређење појма геноцида из ове конвенције деценијама је било усамљено, док су национални правни системи велике већине држава и сами инкриминисали ово дело, између осталог, поштујући и обавезу коју је државама потписницама поставила Конвенција, уносећи у одговарајуће одредбе одређене мање варијације које одражавају различита схватања овог кривичног дела у датим замљама. Тек у последњој деценији XX и почетком XXI века геноцид бива инкриминисан у статутима међународних кривичних судова и то како у Римском статуту Међународног кривичног суда, који је усвојен 17. јула 1998. године и ступио на снагу, након депоновања шездесет ратификационих инструмената, 1. јула 2002. године, тако и у статутима нешто раније основаних *ad hoc* кривичних судова за бившу Југославију и Руанду, при чему треба приметити да одредбе ових статута које се односе на геноцид не одступају од одредби Конвенције из 1948. године, оставивши изван обухвата кривичног дела геноцида злочине попут „етничког чишћења“, „културног геноцида“ („културоцид“) или физичког уништавања политичких противника („политицид“), сврставајући их у оквиру злочина против човечности или неких других кривичних дела (укључење наведених дела у инкриминацију геноцида покушано је иначе, без успеха, и након Другог светског рата) (Schabas, 2009, str. 33–46).

Конвенција из 1948. године, пошто у члану I предвиђа да је геноцид, било да је извршен у рату било у миру, злочин по међународном праву, у погледу кога се државе потписнице обавезују да

га спречавају и кажњавају, у члану II на следећи начин дефинише геноцид:

„Члан II

У смислу ове Конвенције као геноцид се сматра било које од наведених дела учињених у намери потпуног или делимичног уништења једне националне, етничке, расне или верске групе као такве:

- а) убиство чланова групе;
- б) тешка повреда физичког или менталног интегритета чланова групе;
- ц) намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног уништења;
- д) мере уперене на спречавање рађања у оквиру групе;
- е) принудно премештање деце из једне групе у другу.“^[4]

Као и свако кривично дело, и геноцид има свој објективни и субјективни елемент, за који се у англосаксонском праву користе изрази *actus reus* (криво дело) и *mens rea* (криви ум). *Actus reus*, објективни елемент бића кривичног дела геноцида је заправо радња тог дела и могући облици те радње су побројани у горњим тачкама од а) до е). *Mens rea* овог кривичног дела састоји

се од два елемента. Први од та два субјективна елемента мора да постоји код сваког кривичног дела, само у различитом степену. Ради се заправо о виности, која може да има облик умишљаја, директног или евентуалног, и нехата, свесног или несвесног. Код кривичног дела геноцида тражи се највиши степен виности, директни умишљај, што значи да је неопходно да су извршиоци дела хтели да изврше радњу дела и произведу штетну последицу која проистиче из те радње. Дакле није довољно да су знали да њихова радња може да изазове штетну последицу и да су пристали на њу (евентуални умишљај), или, још мање, да су знали да штетна последица може да наступи али су олако држали да до тога неће доћи или да ће моћи то да спрече (свесни нехат – *luxuria*) или да нису знали, односно били свесни да њихова радња може да изазове штетну последицу иако су били дужни и према својим способностима могли то да предвиде (несвесни нехат – *negligentia*). Захтев за директан умишљај заправо проистиче из другог елемента из састава *mens rea* геноцида, тј. немогуће је да буде испуњен тај други захтев а да не постоји директан умишљај у односу на конкретне облике радње извршења и њихове последице. А тај други елемент је намера, за коју се користи латински израз *dolus specialis*. За разлику од захтеваног субјективног

[4] Члан III предвиђа:

„Члан III

Кажњива су следећа дела:

- а) геноцид;
- б) планирање извршења геноцида;
- ц) непосредно и јавно подстицање на вршење геноцида;
- д) покушај геноцида;
- е) саучесништво у геноциду.“

односа извршилаца према самој радњи дела и непосредној последици те радње, који није експлицитно наведен у одређењу кривичног дела у члану II Конвенције, *dolus specialis* код геноцида је експлицитно наведен у том члану, а то је да нека (неке) од радњи из оквира *actus rei* (тачке а–е) буде извршена „у намери потпуног или делимичног уништења једне националне, етничке, расне или верске групе као такве“. Ова намера се назива геноцидном намером.^[5]

Геноцидна намера представља намеру „уништења“ једне од наведених група или њеног дела. Под уништењем треба разумети физичко, односно биолошко уништење, мада последњи побројани облик извршења, онај под е), „принудно премештање деце из једне групе у другу“ (који су иначе власти НДХ примењивале над српском децом, пре свега оном са Козаре након немачко-ушашко-домобранске офанзиве краја пролећа и почетка лета 1942. године; то премештање је комбиновано са убијањем деце, било директно било тако што су деца умирала у неподношљивим логорским условима), представља идентитетско превођење деце, која су за то подобна због могућности заборављања изворног и усвајања новог идентитета у свим његовим елементима.

Покушај да се у биће кривичног дела геноцида укључе „културни геноцид“ и „етничко чишћење“, као дела која не подразумевају физичко или биолошко уништавање није урдио плодом приликом усвајања Конвенције у Генералној скупштини 1948. године. Наиме, у нацрту конвенције коју је израдио *ad hoc* комитет налазио се предлог да се поред физичког и биолошког уништавања, тј. истребљења чланова дате групе, укључи и културни геноцид, који би се остваривао кроз уништавање специфичних својстава чланова групе без њиховог елиминисања у физичком/биолошком смислу. Шести комитет Генералне скупштине, приликом усвајања текста Конвенције, то није прихватио, мада су бројни учесници у његовом раду били за то да и културни геноцид буде укључен у биће злочина геноцида.^[6] Уношење злочина који ће касније бити назван „етничко чишћење“ у појам геноцида предложила је сириска делегација, и то амандманом према коме би у геноцид требало да спада и „наметање мера са циљем да се чланови групе обавезу да напусте своје домове како би избегли претњу од накнадног злостављања“, али и овај амандман је одбијен. Тако је присилно премештање деце у другу групу остало изузетак од захтева

[5] Намера представља захтевани елемент бића и неких кривичних дела у националним правима, попут рецимо кривичног дела преваре из члана 208. Кривичног законика Републике Србије („Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019) где се тражи да радња дела (која се састоји у томе што извршилац „доведе кога лажним приказивањем или прикривањем чињеница у заблуду или га одржава у заблуди и тиме га наведе да овај на штету своје или туђе имовине нешто учини или не учини“) буде извршена у намери извршиоца „да себи или другом прибави противправну имовинску корист“.

[6] На заседању Шестог комитета Генералне скупштине, одржаног 25. октобра 1948. године, већина чланова је гласала за искључење културног геноцида из текста нацрта конвенције и то: „Са 25 гласова за, 16 против и 4 уздржана, при чему је 13 делегација било одсутно током гласања, Комитет је одлучио да не укључи одредбе које се односе на културни геноцид у конвенцију.“ (в. *Official Records of 1st Part of the 3rd session the General Assembly*, 1948, стр. 206)

да *actus reus* геноцида подразумева физичко или биолошко уништавање чланова једне групе (Schabas, 2009, str. 39). Ни каснији међународни документи којима је инкриминисан геноцид ни судска пракса како међународних кривичних судова тако ни Међународног суда правде нису изашли у сусрет захтевима да се обухват појма геноцида прошири на акте који не укључују физичко или биолошко уништење дате групе или њеног дела, попут културног геноцида или етничког чишћења, као и на друге групе које би биле предмет уништења, поред националних, етничких, расних или верских група, као што су политички опоненти, што би значило ширење геноцида на политичид. Све ово наравно није повлачило некажњивост за наведена дела која су остала изван обухвата геноцида, јер су она покривена инкриминацијом злочина против човечности или неких других дела (попут убиства више лица као вида тешког убиства) (в. Šuvaković & Rakić, 2017, str. 59–75).

Када се ради о броју жртава код кривичног дела геноцида, постављају се два питања. Како *dolus specialis* из цитиране одредбе члана II Конвенције представља намеру „потпуног или делимичног уништења“ неке од побројаних група, прво питање се односи на то колики је обим намераваног „делимичног уништења“, тј. да ли намера да се уништи неколико припадника или неки јако ограничен број припадника неке групе због тога што су припадници те групе (како Конвенција каже, „као такве“) представља геноцидну намеру или се тражи ипак

неки већи број жртава обухваћених намером уништења. Иако сама Конвенција не поставља никакву доњу границу делимичног уништења испод које геноцидне намере не би било, ипак се сматра да је неопходно да геноцидном намером буде обухваћен „значајан“, тј. „супстанцијалан“ (*substantial*) део групе. Тако Комисија за међународно право, образлажући појам геноцида из свог Нацрта Законика о злочинима против мира и безбедности човечанства (*Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind*), сачињеног 1996. године на захтев Генералне скупштине УН, где је дело геноцида одређено једнако као у Конвенцији из 1948. године, констатује:

„... намера мора бити уништавање групе 'у целини или делимично'. Није неопходна намера да се постигне потпуно уништење групе са свих страна земаљске кугле. Без обзира на то, злочин геноцида по својој природи захтева намеру да се уништи барем значајан део одређене групе“ (*Yearbook of the International Law Commission 1996, 1998, str. 45*).

Овај став су одраније заступали стручњаци за геноцид, укључујући и самог Лемкина, који је 1950. године, током дебате у америчком Сенату о ратификацији Конвенције из 1948. године, рекао да „делимично уништење мора бити знатног карактера, тако да утиче на целину“.^[7]

Иако на крају изводи погрешан закључак о знатности броја сребреничких муслимана у

[7] Преузето из пресуде Жалбеног већа Међународног кривичног суда за бившу Југославију од 19. априла 2004. године у случају Тужилац против Радислава Крстића (предмет број: IT-98-33-A), параграф 10 (в. <https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/bcs/krstic-aj040419b.pdf>, приступљено 20. 8. 2022. године).

односу на читаву групу босанскохерцеговачких муслимана и, посебно, о значају мушких војно способних припадника тог дела босанскохерцеговачких муслимана за опстанак читавог тог дела групе, Жалбено веће Хашког трибунала у ставовима 12–14. наведене другостепене пресуде у случају Крстић износи правилан генерални став о томе како би требало утврђивати тражену супстанцијалност дела групе који је предмет уништења код кривичног дела геноцида (из одредбе члана 4. Статута МКСЈ, који одговара члану II Конвенције из 1948. године):

„12. Услов намјере за кривично дјело геноцида према члану 4 Статута задовољен је, дакле, када докази показују да је починилац намјеравао да уништи барем знатан дио заштићене групе. Да би се утврдило када је циљани дио довољно знатан да испуни тај услов може бити потребно да се узме у обзир више фактора. Бројчана величина циљаног дијела групе нужна је и важна полазна тачка, мада то није нужно и крај испитивања. Број циљаних појединаца треба оцијенити не само у апсолутном смислу, него и у односу на укупну величину цијеле групе. Осим бројчане величине циљаног дијела, може бити корисно узети у обзир и његов значај у оквиру групе. Ако неки дио групе на овај или онај начин

представља читаву групу, или ако је кључан за њен опстанак, то може ићи у прилог констатацији да се тај дио квалифицира као знатан у смислу члана 4.

13. Историјски примјери геноцида такође упућују на то да би у обзир требало узети и подручје активности и контроле починилаца, као и њихов могући досег. Нацистичка Немачка можда је имала намјеру да елиминира Жидове само у Европи; та амбиција вјероватно се није протезала, чак ни на врхунцу њене моћи, на предузимање таквог подухвата на глобалној разини. Исто тако, починиоци геноцида у Руанди нису стварно намјеравали да елиминирају припаднике етничке групе Тутси изван државних граница. Намјера починиоца геноцида да уништи увијек је ограничена приликама које му се пружају. Мада овај фактор не може сам за себе бити показатељ тога да ли је циљана група знатна, он може - у комбинацији с другим факторима - бити од помоћи приликом анализе.

14. Ово, наравно, нису сви фактори, ни ти пак наведени фактори представљају дефинитивно рјешење. Они могу послужити само као корисне смјернице. Примјењивост тих фактора, као и њихов евентуални значај, овиси о околностима појединог предмета.^[8]

[8] Параграфи 12–14. пресуде Жалбеног већа Међународног кривичног суда за бившу Југославију од 19. априла 2004. године у случају Тужилац против Радислава Крстића (предмет број: IT-98-33-A) (в. <https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/bcs/krstic-aj040419b.pdf>, приступљено 20. 8. 2022. године). Треба приметити да се овде ради како о критеријуму знатности дела у квантитативном смислу (за који се на енглеском користи реч “substantial”) и значају датог дела у оквиру групе у квалитативном смислу, о чему се говори у две последње реченице (а за шта се користи енглеска реч “significant”) (в. Schabas, 2009, стр. 39). Квалитативни значај (“significance”) убијања мушкараца за физички (не)опстанак сребреничких муслимана у параграфу 28. другостепене пресуде у случају Крстић описан је на следећи начин:

Друго питање које се поставља у погледу броја жртава везано је не за саму намеру (намеравани обим уништења чланова групе) већ на број лица која су у конкретном случају заиста и убијена. У том погледу Комисија за међународно право у наведеном извештају из 1996. године констатује:

„... намера мора бити да се уништи група, а не само један или више појединаца који су случајно чланови одређене групе. Забрањена радња мора бити почињена против појединца због његовог чланства у одређеној групи и као постепени корак у општем циљу уништења групе. Припадност појединца одређеној групи, а не идентитет појединца, одлучујући је критеријум у одређивању непосредних жртава злочина геноцида. Сама група је крајња мета или намеравана жртва ове врсте масовног криминалног понашања. Радња предузета против појединачних чланова групе је средство које се користи за постизање крајњег злочиначког циља у односу

на групу“ (*Yearbook of the International Law Commission 1996, 1998, str. 45*).

Дакле, ако је дошло до убиства мањег броја припадника једне националне, етничке, расне или верске групе као „постепеног корака“ у правцу уништавања те групе или њеног знатног дела као „крајње мете“, онда се може констатовати да се ради о геноциду. Ово утолико пре што је у члану III Конвенције инкриминисан и „покушај геноцида“ (при чему остаје да се разлучи када постоји покушај а када извршено дело геноцида). Број убијених припадника групе ће у сваком случају, у конкретним ситуацијама, бити значајан показатељ постојања намере да се физички или биолошки уништи, делом (знатним) или у целости, дата група као „крајња мета“ злочина.

Подсећајући да код геноцида, према самој одредби којом се одређује биће тог кривичног дела, намера мора да буде уништење групе „као такве“, Комисија за међународно право је у наведеном извештају подсетила и на то да је Гене-

„28. Претресно вијеће такође је с правом узело у обзир дугорочне посљедице које ће елиминација седам до осам хиљада мушкараца из Сребренице имати на опстанак те заједнице. Разматрајући те посљедице, Претресно вијеће се исправно усредоточило на шансе за физички опстанак заједнице. Како је констатирало Претресно вијеће, убијени мушкарци чинили су приближно петину цијеле сребреничке заједнице. Претресно вијеће је закључило да ће, с обзиром на патријархалност заједнице босанских Муслимана у Сребреници, уништење тако великог броја мушкараца 'неизбежно за посљедицу имати физички нестанак босанско-муслиманског становништва у Сребреници'. Докази предочени на овом суђењу иду у прилог том закључку показујући да се, с обзиром на то да се већина убијених мушкараца службено воде као нестали, њихове жене не могу поново удати и имати још дјеце. Физичко уништење мушкараца стога има тешке посљедице по стварање потомства у сребреничкој муслиманској заједници, уз могућност изумирања заједнице.“

Да и квалитативно својство („significance“) жртава има значај за оцену да ли је део дате групе који је изложен уништењу такав да су испуњени услови да се то уништавање квалификује као геноцид, то је сасвим тачно. Међутим потпуно је погрешна примена овог критеријума у конкретном случају на сребреничке војно способне мушкарце да би се натегло да је у питању геноцид а не ратни злочин над ратним заробљеницима.

рална скупштина у наведеној Резолуцији број 96, од 11. децембра 1946, под насловом „Злочин геноцида“,^[9] направила дистинкцију између геноцида, као акта негирања и ускраћивања да тој групи права на егзистенцију и хомицида, тј. убиства, као акта негирања и ускраћивања индивидуалним људским бићима права да живе (*Yearbook of the International Law Commission 1996, 1998, str. 45*).

Конечно, иако Конвенција предвиђа како одговорност појединачних извршилаца (члан IV) тако и држава (члан IX) за геноцид, при чему се појединцима суди пред међународним или националним кривичним судовима а одговорност држава утврђује Међународни суд правде, Вилијам Шабас са правом констатује значај плана и политике државе или другог одговарајућег ентитета код овог кривичног дела у оквиру међународног права:

„Међународни кривични суд за бившу Југославију усвојио је став да појединац, делујући сам, може починити геноцид у оној мери у којој учествује у убијању с геноцидном намером. Проблем са таквом анализом је у томе што се губи из вида значај плана или политике државе или аналогног ентитета. У пракси, геноцид у оквиру међународног права није злочин усамљеног девијанта, већ чин државе. Важност државне политике постаје очигледнија када се контекст помери са индивидуалног кривичног гоњења на шире и више политичко одређење“ (*Schabas, 2009, str. 41*).

3. УСТАШКИ ГЕНОЦИД У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ – ГЕНОЦИДНА НАМЕРА ИСКАЗАНА РЕЧЈУ И ДЕЛОМ

Иако је, у време социјалистичке Југославије, настојање, код неких искрено а код неких неискрено, да се међу југословенским народима граде односи „братства и јединства“ резултирало тиме да о усташком геноциду из Другог светског рата није било говора у оној мери у којој је нормално и неопходно да се говори о злочину тог обухвата и тежине, ипак током постојања те државе, па све до мало пре отпочињања непосредних припрема за сецесију Словеније и Хрватске, ни у политичким круговима у земљи ни у стручној литератури и публицистици није било битнијих покушаја да се доведе у питање чињеница да је над Србима, Ромима и Јеврејима у НДХ извршен геноцид, па чак није у битнијој мери довођена у питање ни процена броја жртава тог геноцида садржана у извештају Репарационе комисије при Влади Федеративне Народне Републике Југославије из 1947. године, насловљеном „Људске и материјалне жртве Југославије у ратном напору 1941 – 1945“ (с временом је питање броја жртава, како уопште у НДХ тако и у Јасеновцу, постало, може се рећи, централно питање у расправама, чак и у српским круговима, о усташком злочину над Србима, Ромима и Јеврејима, замагљујући на неки начин кључну суштинску ствар: да је у НДХ над припадницима наведених народа извршен у сваком случају масован и по бестијал-

[9] Резолуција 96 Генералне скупштине Уједињених нација (в. <https://digitallibrary.un.org/record/209873>, приступљено 20. 8. 2022. године).

ности, може се рећи, без премца злочин, који у свим елементима одговара бићу кривичног дела геноцида).^[10]

Обим усташког злочина над Србима, Ромима и Јеврејима (чак и када би се узеле у обзир само минималне процене њиховог броја, попут пописа жртава, именом и презименом, из 1964. године, а јасно је да код масовног злочина извршеног у ратним условима значајан део жртава мора да остане изван домета сазнања тела које врши попис), усмереност злочина на припаднике ова три народа као жртве управо због њихове националне (и верске) припадности, уклапање усташког злочина, извршеног у нацистичкој марионетској творевини НДХ, у шири контекст и у шире оквире геноцида који су нацисти извршили над Јеврејима и Ромима (уз проширење круга жртава на Србе, као категорију која је усташама била примарна циљна група за истребљење) и, коначно, недвосмислени искази усташких вођа о томе каква им је намера, једноставно нису остављали простора ни за какву сумњу у погледу квалификације овог злочина као геноцида.

Још за време Другог светског рата чак су и немачки окупатори указивали на тежину усташких злочина, показујући, упркос чињеници да им је кључна брига била то што су ти злочини за последицу имали јачање ослободилачког покрета, висок степен гнушања пред усташким зверствима.

Тако је већ 17. фебруара 1942. године, дакле тек десет месеци од формирања НДХ, у једном

извештају Гестапоа упућеном команданту Рајха Хајнриху Химлеру, написано:

„Као најглавнији узрок распламсавања активности банди морају се означити злочини које су усташки одреди извршили у хрватском простору над православним становништвом. Усташки одреди своја недела нису починили на бестијалан начин само над мушким и за војску способним православцима, већ нарочито и над немоћним старцима, женама и децом. Број православаца које су Хрвати масакрирали и на садистички начин кињили до смрти, износи око 300 хиљада. Због ових злочина многобројни православци су пребегли преко границе у преостали део Србије и они су својим казивањима изазвали велико узбуђење код српског становништва“ (Kazimirović, 1987, str. 128–129; Janjić, 2022, str. 192).

Наравно, појам геноцида у то време још није постојао, али су нацисти у усташком злочину препознавали чак и веће зло од онога што су сами чинили.

Специјални Хитлеров изасланик за Балкан Херман Нојбахер (*Hermann Neubacher*) у својим мемоарима из педесетих година XX века, поред осталог, о природи и обиму злочина НДХ против Срба написаће следеће:

„Рецепт за православне, који је применио усташки вођа и поглавник, председник Не-

[10] О штетности тенденције, присутне и у српској науци, да се умањује број жртава усташког геноцида, што из тежње да се буде „објективан“, што из других разлога, на веома разложен и убедљив начин говори Јован Јањић (в. Janjić, 2022, str. 189–216).

зависне Државе Хрватске, Анте Павелић, подсећа на најкрвавије религиозне ратове: 'Једна трећина мора да постане католичка, једна трећина мора да напусти земљу, а једна трећина мора да умре!' Последња тачка програма била је и спроведена у дело. Када усташке вође причају о томе да су заклали милион православних Срба, укључујући бебе, децу, жене и старце, то је онда, по мени, претеривање и самохвалисање. На основу извештаја који су стигли до мене, процењујем да број невиних, ненаоружаних, закланих Срба износи око 750.000.

Када сам, по ко зна који пут, у Главном штабу ставио на дневни ред извештај о истински ужасним стварима које се одвијају у Хрватској, Хитлер ми је овако одговорио:

'И ја сам поглавнику казао да није могуће само тако искоренити ту мањину, јер је она, једноставно, превелика!'

Да, када би човек знао где је граница уништавања једног народа! Није ли она пређена и када се убије и један човек? ...' (Nojbaher, 2004, str. 50).

„Рецепт за православне“ о коме говори Нојбахер одговара формули коју је изнео Павелићев близак сарадник (уз остало, био је министар богоштовља и науке НДХ, а затим и министар спољних послова НДХ) и један од усташких

идеолога др Миле Будак, у говору у Госпићу одржаном 22. јула 1941. године:

„Један део Срба ћемо побити, други ћемо раселити, остале ћемо превести у католичку вјеру и тако претопити у Хрвате. Тако ће им се ускоро затрти сваки траг, а оно што ће остати, биће зло сјећање на њих.“^[11]

Предсједник законодавног повјеренства министар др Милован Жанић је на збору у Новој Градишки, 2. јуна 1941, рекао:

„Нема те методе коју нећемо употребити као усташе да начинимо ову земљу збиља хрватском и очистимо је од Срба“ (Davinić, 2018, str. 120).

Младен Лорковић, који је у НДХ био министар унутрашњих послова, министар вањских послова и министар за односе са њемачком војском, у јуну 1941. године је изјавио:

„Усташки покрет је у својим начелима истакао да хрватска земља мора припасти хрватском народу и да мора бити очишћена од оних који су за нас највећа несрећа“ (Davinić, 2018, str. 121).

А функционер из Босанске Крајине из времена НДХ, усташки повереник за Бањалуку,

[11] На овај говор Мила Будака и усташку формулу за решавање српског питања указују бројни аутори (в. International Court of Justice, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia), Judgment of 3 February 2015, *Separate opinion of Judge ad hoc Milenko Kreća*, стр. 532, доступно на: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/118/118-20150203-JUD-01-12-EN.pdf>, приступљено 21. 8. 2022. године; Novak, 2011, str. 786–787; Gaćinović, 2018, str. 502; Davinić, 2018, str. 120).

Виктор Гутић, у говору у Санском Мосту, 30. маја 1941, позвао је своје следбенике на акцију против Срба следећим речима:

„Уништавајте их гдје год их сретнете, а благослов поглавников и мој су вам сигурни“ (Davinić, 2018, str. 121).

Исти тај Гутић је предложени план, који је горе наведеним речима исказао Миле Будак и са којим су били упознати и Немци, изразио нешто сочнијим речником:

„Ове српске Цигане послаћемо у Србију, једне жељезницом, а друге Савом без лађа. Непожељни елементи биће искоријењени тако да ће им се затрти сваки траг и једино што ће остати биће сјећање на њих. Сву српску гамад од петнаест година па навише ми ћемо поубијати а њихову дјецу смјестити у кластере и од њих ће бити добри Хрвати“ (Gaćinović, 2018, str. 491).

О циљу НДХ у погледу српског живља на њеној територији писао је, после рата (1945–1946), у затвору, генерал Едмунд Глез фон Хорстенау (*Edmund Glaise von Horstenau*), специјални опуномоћеник немачког Рајха у НДХ („опуномоћени генерал у Независној Држави Хрватској“):

„Павелић ... је имао сасвим другачије циљеве од мене. У новоствореној 'Независној Држави Хрватској' живело је 4.000.000 Хрвата, 1.800.000 Срба и 700.000 муслимана. Његове намере биле су следеће: један милион и осам стотина хиљада православних Срба хтео је да

побије, и то по сваку цену и свим средствима“ (Glez Fon Horstenau, 2013, str. 526).

А констатујући да су концентрационе логоре први створили Британци, у бурским ратовима, Фон Хорстенау каже следеће:

„Но, ова места страве и ужаса у Хрватској, под Павелићем, кога смо ми довели на власт, врхунац су ужаса. Најгоре, међутим, јесте у Јасеновцу ...“ (Glez Fon Horstenau, 2013, str. 526).

Иако и сами наведени немачки аутори нису претендовали да дају прецизан податак о броју жртва у НДХ (или Јасеновцу), при чему Гестапо говори о приближној цифри, Фон Хорстенау није изнео никакву процену а Нојбахер каже да се ради о процени која не проистиче из власти тог непосредног сазнања. Њихова сведочења су више него драгоцене, јер су захваљујући својим положајима сасвим сигурно имали широк увид у дешавања на простор НДХ, у неким елементима непосредан увид, а у неким посредан, преко информација које су од сарадника добијали са терена (непосредност сазнања је била већа код Фон Хорстенауа, будући да се он физички налазио у НДХ, док је Нојбахеру седиште било у Београду). У озбиљност и педантност немачких обавештајних извора не би требало имати много сумње. Оно што је пре свега значајно у овим сведочењима је недвосмислено сазнање обојице о усташкој намери физичког уништења Срба на простору НДХ и о чињеници да је та намера реализована на најсвирепији могући начин, који је и код самих Немаца изазивао гађење. Постоји одређена тенденција да се потцени „доказна вредност“

ових сведочења немачких високих званичника на Балкану, због претпостављеног мањка непосредности њиховог увида у детаље.^[12] Међутим, овде се ради о сведоцима са широким увидом који је неопходан за комплетну слику и који се мора комбиновати са сведочењима других сведока о детаљима. Коначно, у процесу стварања што потпуније слике о злочину о коме је реч, сви извори сазнања (сведоци догађања са разним нивоима сазнања, архивска грађа и други документарни материјали и налази статистичара, демографа и других експерата) имају своје место и свој значај.

На интернет сајту Ресурсног центра холокауста Меморијалног центра Јад Вашем (Yad Vashem SHOAH Resource Center), свакако једне од најкредибилнијих институција за питање геноцида у Другом светском рату, пре свега над Јеврејима, али и над другим народима, обим злочина у НДХ над Србима и Јеврејима описан је на следећи начин:

„Немачка је извршила инвазију на Југославију у априлу 1941. и поделила земљу међу својим савезницима. Подручје Хрватске било је уједињено са Босном и Херцеговином у Независну Државу Хрватску и стављено под контролу усташког покрета. Готово одмах, усташе су кренуле у кампању 'чишћења Хрватске од страних елемената'. То се углавном односило на православну српску мањину која живи у Хрватској, коју су католичке усташе веома

презирале. Више од 500.000 Срба је убијено на стравичне садистичке начине (углавном у лето 1941), 250.000 је протерано, а још 200.000 је приморано да пређе у католичанство.

Друга група 'страних елемената' коју су усташе хтеле да униште била је јеврејска популација Хрватске, која је бројала око 37.000. ... Све у свему, око 30.000 хрватских Јевреја је умрло током Холокауста – 80 одсто јеврејске популације у земљи.“^[13]

Чак и у време када је историјски ревизионизам – који је посебан интензитет на ширем плану добио након уједињења Немачке, а на југословенском простору у време припреме и отпочињања, од Немачке инициране и помогнуте, сецесије Хрватске и Словеније, а касније и БиХ (што је све заправо исти временски период), већ резултирао стварањем читавог покрета, на разним нивоима (у политици, квазинауци, медијима итд.) – почео отворено да минимизира и негира обим, значај и природу усташког геноцида из Другог светског рата, и у самој Хрватској су трезвени гласови наставили да указују на оно што је евидентно. Тако је веома прецизно одређење природе усташког злочина изнела хрватска историчарка и председница Савјета Спомен-подручја Јасеновац др Зорица Стипетић, на комеморативном скупу 2008. године, када је истакла да „... треба трајно понављати: Јасеновац је мјесто геноцида над Србима и Ромима, мјесто холокауста над Жидовима,

[12] <https://www.muzejgenocida.rs/2020/10/29/nemacki-oficiri-o-broju-zrtava-u-jasenovcu/> (приступљено 21. 8. 2022. године).

[13] https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205930.pdf (приступљено 21. 8. 2022. године).

мјесто ратног злочина над антифашистима и политичким неистомишљеницима Хрватима, Бошњацима и појединцима из других народа^[14] Дакле, иако у Хрватској постоји генерална тенденција релативизовања усташких злочина, па и понављања праксе, има још појединаца у Хрватској који не споре да је над Србима, Ромима и Јеврејима у НДХ почињен геноцид. Ако то могу да говоре Хрвати из Хрватске и чак и да инсистирају на „трајном понављању“ тврдње о усташком геноциду, зашто бисмо се од трајног и гласног понављања те тврдње уздржавали ми, чији су сународници, а многим од нас и рођаци, били жртве тог геноцида односно који смо припадници народа који је жртва тог „злочина над злочинима“.

Уништавање Јевреја у НДХ је било саставни део геноцида над јеврејским народом, Холокауста, који је вршен на свим просторима под управом нациста и њихових савезника и сарадника. Слично је и са геноцидом над Ромима, који је имао широке размере на територијама под нацистичком управом. У НДХ је из идентичних разлога (због припадности одређеном народу), од стране истих људи, истим средствима, са истом бестијалношћу и у значајној мери на истим местима, вршено и уништавање Срба. Ако се уништавање једних квалификује као геноцид, иста квалификација мора да важи и за уништавање других. А наведене изјаве усташких членика из времена НДХ више него јасно говоре о геноцидној намери која је спроведена у дело током трајања НДХ.

4. УСТАШТВО И НЕОУСТАШТВО – КОНТИНУИТЕТ ГЕНОЦИДНЕ НАМЕРЕ

Након слома нацизма, и у његовом оквиру и Независне Државе Хрватске, није дошло до нестанка усташке идеологије, па и идеје и намере физичког уништавања Срба са подручја онога што су усташе сматрале хрватским територијама. Упркос широким размерама извршеног геноцида, а и послератних пресељења пре свега на територију Војводине, део Срба (како песник Матија Бећковић каже „остатак закланог народа“), понајвише захваљујући чињеници да су се дигли на устанак, успео је да преживи и да опстане на тој територији.

Бакљу усташтва, па и геноцидне намере као његовог суштинског дела, у највећој мери су очувале преживеле усташке вође и други припадници усташког покрета који су, укључујући и самог Павелића, успели да пребегну на Запад (у Западну Европу, Северну и Јужну Америку), захваљујући помоћи и каналима Католичке цркве и западних обавештајних служби. И у самој Југославији је, током неколико година након рата, од 1945. до 1950. године, део неухваћених усташа и домобрана оформио герилске одреде, „крижаре“ и „шкрипаре“, који су се крили по забитима и спремали за оружане акције. Њихов предводник је био Вјекослав Макс Лубурић, који је током рата као официр НДХ управљао системом усташких логора и који ће касније емигрирати у Шпанију, где ће средином педесетих година

[14] <https://www.slobodnaevropa.org/a/1107525.html> (приступљено 21. 8. 2022. године).

основати терористичку организацију „Хрватски народни одпор“, на чијем ће челу бити до своје смрти 1969. године.

Усташки покрет у емиграцији, очигледно не само толерисан већ и подржаван на Западу, с временом је подмлађиван, а стари чланови, учесници Другог светског рата, своју идеологију су преносили на млађе генерације. У ограниченим условима за деловање, своју практичну, насилну активност свели су пре свега на терористичке нападе како у иностранству (рањавање југословенског конзула у Минхену Анте Кларића, 1965. године; убиство службеника југословенског конзулата у Штутгарту Саве Милановића, 1966. године; смртно рањавање југословенског амбасадора у Шведској Владимира Роловића, у нападу 7. априла 1971. године; подметање експлозива и рушење авиона ЈАТ-а на лету 367 из Стокхолма за Београд, 26. јануара 1972. године, итд.) тако и у самој Југославији (подметање експлозива на прузи Ријека–Загреб 1963. године од стране припадника организације „Хрватско револуционарно братство“ из Аустралије, подметање експлозива у биоскопу „20. октобар“ у Београду 13. јула 1968. и 25. септембра исте године у гардеробу Главне железничке станице у Београду од стране припадника организације „Хрватски ослободилачки покрет“ из Немачке итд.), а било је и покушаја да убачене усташке групе из иностранства подигну устанак у хрватским регионима у Југославији (први такав покушај десио се већ 1945. године, када је из Италије у

Југославију ушло 20 усташа који су убрзо откривени и савладани; посебно значајна акције те врсте покушана је 1948. године, када су у операцији названој „10. травањ“, којом је руководио Божидар Кавран, предратни усташа који је од 1943. године био заповедник свих усташких формација, у Југославију из Аустрије ушло око сто усташа, предвођених истакнутим и по злоделима прослављеним личностима из Павелићеве НДХ – Љубом Милошем, Антом Врбаном и Луком Гргићем, са планом да у сарадњи са локалним „крижарима“ подигну устанак, али који су савладани и похапшени у операцији „Гвардијан“ Управе државне безбедности; међу значајније покушаје ове врсте спада и онај из 1972. године, када је, након гушења „Маспока“ у Хрватској, група од 19 припадника усташке емигрантске организације „Хрватско револуционарно братство“, названих „Бугојанска група“, у уверењу да је преживео потенцијал за побуну Хрватске који је манифестован током Маспока, убачена у Југославију да би, у оквиру операције коју су назвали „Феникс“, подигла устанак, што су југословенске власти успеле да спрече у операцији „Радуша 72“ у којој су убачене усташе ликвидирани, итд.).^[15]

Појачани интензитет терористичких делатности, у време непосредно пре, током и недуго након Маспока, националистичког и сецесионистичког покрета с почетка седамдесетих година XX века указује на суштинску везу тог покрета и усташке емиграције, односно на сродност идеолошке подлоге која

[15] О терористичким акцијама усташке емиграције видети детаљније у: Ganović, 1979; Bulatović & Spasić, 1993.

стоји иза њих, без обзира на чињеницу да су најугицајнији „маспоковци“ потекли из редова припадника Савеза комуниста. Та ће се веза посебно јасно манифестовати крајем осамдесетих и почетком деведесетих година, када ће у процесу хрватске сецесије значајну улогу одиграти синергија маспоковске и (нео)усташке традиције и идеологије. Водећа места у Хрватској демократској заједници, а након њеног доласка на власт 1990. године, и у Републици Хрватској имају људи који су били хапшени због учешћа у „Маспоку“, као што су нпр. сам Фрањо Туђман (који се у међувремену, као историчар, прославио и по историјском ревизионизму и, посебно, минимизирању усташких злочина), који постаје оснивач и председник ХДЗ, а затим и председник Републике Хрватске, затим Стјепан Месић, који ће најпре бити председник Владе Републике Хрватске, затим члан Председништва СФРЈ, председник Хрватског сабора, а након неког времена опозиционог деловања, због наводног разилажења са Туђманом, и председник Републике Хрватске (од 2000. до 2010), или Јанко Бобетко, који ће постати начелник Главног стожера (генералштаба) Оружаних снага Републике Хрватске (1992–1995. године) итд. Успону а затим и изборном успеху ХДЗ веома много доприноси финансијска подршка коју

су добијали од хрватске емиграције, пре свега оне екстремне, укључујући и отворено усташке организације.^[16] Веза између дела нових власти из саме Хрватске и проусташких емиграната материјализована је и укључењем у државни апарат Хрватске неких од припадника усташке емиграције, попут Гојка Шушка, који ће постати министар обране 1991. године и остати на тој функцији до смрти 1998. године. Чак и неке активне усташе из Другог светског рата, тада још увек у животу, добијају одређене функције. И Миро Барешић, убица Владимира Роловића, враћа се у Хрватску где учествује у рату и гине крајем јула 1991. године као командант једне јединице у оквиру Оружаних снага Хрватске, да би посмртно био унапређен у чин бојника, а 2016. добија и споменик у селу Драге код Пакоштана.

О оживљавању усташтва у Хрватској крајем осамдесетих и почетком деведесетих година XX века Јелена Гускова каже следеће:

„Рехабилитована је усташка традиција: симболи нове Хрватске понављали су симболе фашистичке НДХ, формирано је друштво 'Хрватски домобрани', рехабилитовани поједини ратни злочинци из Другог светског рата (попут усташког министра просвете Мила Будака, Драгана Мујића који је убио

[16] Недавно је у интервјуу за *Глас Истре* познати хрватски адвокат, а негдашњи шеф Казненог одјела загребачког Окружног тужилаштва, Анто Нобило изјавио да је након Туђманове изјаве на Првом опћем сабору ХДЗ у дворани Лисински у Загребу, 24. фебруара 1990. године – да НДХ није била само фашистичка творевина, него и израз жеље хрватског народа за самосталном државом, као и због чињенице да је ХДЗ финансирала хрватска екстремна емиграција – постојала иницијатива за хапшење Фрање Туђмана и Јосипа Манолића и забрану ХДЗ. (в. <https://www.glasistre.hr/hrvatska/nobilo-za-glas-istre-mogao-sam-zatvoriti-tudmana-1990-i-staviti-hdz-van-zakona-specijalci-su-vec-bili-spremni-u-ilici-797695>, приступљено 22. 8. 2022. године).

око четири стотине Срба и других), оскрнављени споменици жртвама фашизма и партизанска гробља. Само у Далмацији порушено је преко 2.000 споменика жртвама фашизма. Мењани су називи села, улица, предузећа, где год је постојећи назив на овај или онај начин асоцирао на присуство Срба. Појавили су се кафеи и ресторани под називом 'У' (што је усташка ознака), у многим касарнама, јавним установама и на јавним местима окачени су портрети Анте Павелића. Функционерима усташког покрета из времена НДХ Фрањо Туђман је поверио високе функције: Иво Ројница, одликован од Павелића, произведен је у хрватског амбасадора у Аргентини. Ројница је изјавио како би све што је чинио од 1941. до 1945. опет поновио. Идеолог негдашње усташке омладине Винко Николић постао је члан парламента. Хрватска је чак и свој национални празник почела да обележава 10. априла, на дан проглашења некадашње НДХ. Политички секретар Хрватске странке права Иван Габелица истицао је: 'Из прогона, крви, и суза Хрвата уздигао се Анте Павелић. Тако и данас против Срба треба користити средства која је Павелић проповиједао и уз чију је помоћ довео до стварања НДХ'" (Guskova, 2003, str. 204–205).

Позитивних изјава истакнутих политичара о усташама и о НДХ било је још много. Широко је одјекнуо део говора Фрање Туђмана са Првог

опћег сабора ХДЗ, одржаног 24. фебруара 1990. године у дворани Лисински у Загребу:

„Поборници хегемонистичко-унитаристичких или југославенско великодржавних схваћања виде у програмским циљевима ХДЗ-а ништа друго до захтјев за обновом усташке НДХ. При том заборављају да НДХ није била само пука 'квислиншка' творба и 'фашистички злочин' већ и израз како политичких тежњи хрватског народа за својом самосталном државом, тако и спознаја међународних чимбеника, а у овом случају владе Хитлерове Њемачке, која је на рушевинама версајскога кројила 'нови еуропски поредак', тих тежњи Хрватске и њених географских граница. Према томе, НДХ није била само пуки хир осовинских сила већ је била посљедак посве одређених повијесних чимбеника.“^[17]

Када се има у виду тежина злочина који је над Србима, Ромима и Јеврејима, као и над хрватским и другим антифашистима извршен у НДХ у кратком времену постојања те творевине, што је чини практично синонимом за злочин, и то не било који злочин већ злочин бестијалног геноцида, потпуно је бесмислен покушај да се ова Туђманова изјава прикаже бенигнијом него што јесте, уз констатацију да „иако се несумњиво радило о спорној реинтерпретацији повијести, очито је да се није радило и о рехабилитацији НДХ“, те да „(г)лавни је циљ Туђманове политике био остварити идеју

[17] <http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-03.htm> (приступљено 22. 8. 2022. године).

националног помирења, а не рехабилитација усташтва“.^[18]

А у говору у Сиднеју, 30. маја 1992. године, на Дан државности Хрватске, Стјепан Месић је рекао:

„... и у Другом свјетском рату Хрвати су два пута побједили и то морамо рећи свима и нашим пријатељима и нашим непријатељима. Хрвати су побједили '41. године кад су десетог травња прогласили хрватску државу. Јер Хрвати нису ту државу прогласили зато што су фашисти, него зато што су имали природно и повјесно право на државу. Резултати Другог светског рата су познати. Али познато је и то да су Хрвати и други пута побједили у том рату јер су се нашли заједно са Савезницима за побједничким столом. И онима који сматрају Хрвате да су били с друге стране, који желе придобити те Савезнике и блатити хрватско дјело, морамо им рећи: Хрвати су били за хрватску државу, а Хрвати нису ратовали ни за бјеле ни за црвене барјаке. Хрвати су ратовали само за црвен-бјели-плави барјак.“^[19]

Познато је и обраћање хрватског генерал-бојника Бранимира Главаша, иначе једног од

оснивача ХДЗ и водећих људи те партије у Славонији, размењеним заробљеницима, припадницима Оружаних снага Хрватске у Неметину код Осијека, речима: „Слободно реците да сте усташе! И јесте! И дошли сте у своју домовину.“^[20]

Посебно индикативан поступак хрватских власти била је промена, 1990. године, назива до-тадашњег Трга жртава фашизма у Трг хрватских великана, која, може се слободно рећи, представља на симболичан начин поновно убиство тих истих људи и отворено стајање на страну њихових убица (Guskova, 2003, str. 204). Ипак и овде је, због очигледне штете коју је преименовање из 1990. чинило међународном угледу Хрватске, приликом враћања назива Трг жртава фашизма 2000. године, тај бесрамни чин из 1990. године једноставно окарактерисан као „погрешка бивших власти“, уз постојање и јасно израженог отпора враћању старог назива.^[21]

Занимљиво поређење различитих судбина нацистичких и фашистичких вођа, с једне стране, и усташког вође, с друге стране, и различитих судбина њихових покрета и идеологија, што није само поређење него у великој мери и објашњење различитих судбина тих покрета и идеологија, даје Петар Џацић:

[18] Говорећи о „искривљавању Туђманове интерпретације повјести“, овај аутор констатује да „Туђман, наиме, никада није подржавао усташтво, но његова идеја 'свехрватске помирбе' нужно их је на неки начин рехабилитирала или барем уводила њихову причу у јавни дискурс“. Па је л' их рехабилитирао или их није рехабилитирао? Толика мера контрадикторности и конфузије неизбежна је када се покушава одбранити неодбрањиво (и то у чланку, објављеном у Србији, који одише нетрпељивошћу према Србима) (в. Сipeк, 2008, str. 23).

[19] Снимак говора доступан на: <https://www.youtube.com/watch?v=x8JFNhylo9Y> (приступљено 22. 8. 2022. године).

[20] Снимак обраћања доступан на: <https://www.youtube.com/watch?v=ey9rpzpgpa8> (приступљено 22. 8. 2022. године).

[21] <https://net.hr/danas/zagreb-trg-hrvatskih-velikana-ponovno-postaje-trgom-zrtava-fasizma-oe405c50-b1cf-11eb-a69c-0242ac140042> (приступљено 22. 8. 2022. године).

„Судбина нацистичких и фашистичких вођа у извесном смислу симболише судбину нацистичких држава и нациста у њима. Хитлер и Гебелс су извршили самоубиство и наложили да се спале њихови земни остаци не поштедевши тога ни своје најближе. Мусолинија су побуњени Италијани обесили наглавце на истом оном тргу са кога се орио Дучеов победнички олимпијски глас Цезара XX века. Само је Павелић нашао пут кроз иглене уши или кроз широм отворена тајна врата и римском се папинском везом, када је куцнуо час, пребацио на ону страну Атлантика. Само је он клонуо од старачке смрти, на јастуку. Кроз исте иглене уши, или кроз кришом отворена врата, провукао се и хрватски нацизам сачувавши себе и своје људе до бољих времена“ (Džadžić, 1995).

О томе какви су били планови хрватских власти у односу на српско становништво након победе ХДЗ на изборима 1990. године постоји низ доказа, укључујући и изјаве највиших званичника.

Тако су у јануару 1991. године јавности у СФРЈ приказани снимци који су настали као резултат тајног праћења од стране обавештајца ЈНА активности илегалног наоружавања Хрватске оружјем из иностранства крајем 1990. и почетком 1991. године. Међу застрашујућим изјавама „главног јунака“ тих догађаја, хрватског

министра одбране Мартина Шпегеља (по коме је читаво то дешавање названо „Афера Шпегељ“) о плановима за убијање припадника ЈНА и њихових породица, на тим снимцима се може чути и његова изјава о томе шта ће бити учињено са српским становништвом у Хрватској, пре свега у Крајини, чији је најзначајнији центар био град Книн:

„Книн ћемо ријешити на тај начин, што ћемо покасапити. У томе имамо међународно признање, онда ћемо их покасапити, поготово сада када је ова курва победио у Србији.“^[22]

Срећом, поучени искуством из НДХ, крајишки Срби су се организовали и спречили да из задеси судбина коју су им испланирали Шпегељ и остатак хрватског државног врха. Међутим, да су наведеним речима исказане намере хрватских власти биле веома озбиљне потврдило се у ситуацијама када би се десило да српско становништво у неким деловима Крајине остане без заштите и да буде препуштено милости и немилости хрватске војске и полиције. Тако су у трећој по реду значајнијој акцији извршеној кршењем мировних споразума од стране хрватских оружаних снага након доласка УНПРОФОР-а, агресији на Медачки џеп из септембра 1993. године, пре свега у селима Дивосело, Читлук и Почитељ, убијени сви затечени становници тих села, њих укупно 88, укључујући и жене и старце, убијене чак и све животиње

[22] Транскрипт са суђења председнику Слободану Милошевићу у Хагу, када је пуштен снимак разговора у коме је Шпегељ изнео наведени план. (в. <http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/Transkripti/Transkripti%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20%2825%29/Transkript%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20-%2025.%20januar%202006..pdf>, приступљено 22. 8. 2022. године).

и сравњено село са земљом. У документу УН насловљеном „Извештај о медачкој операцији и процени људских жртава и материјалне штете“ стоји:

„УНПРОФОР је спровео систематско истраживање стања на подручју Медака; а догађаји описани у извештају показују да је напад Хрватске војске на том подручју 9. септембра био у потпуности координисан и планиран. Наишао је на мали или никакав отпор Срба. Хрватске трупе су убиле већину оних који нису могли да побегну, без обзира на године, пол или статус; један број још увек недостаје. Масовно уништавање имовине извршиле су хрватске снаге током свог напредовања, а посебно приликом повлачења. Практично све куће и економске зграде у селима и околним засецима су уништене, многе експлозијом. Бунари су уништени или оштећени. Домаћинства су намерно уништавана, и скоро све преостале домаће животиње убијене. Током периода у којем је особље УНПРОФОР-а било спречено да се уђе у то подручје, у складу са претходним договором са Хрватском војском, уништење је завршено, припадници УНПРОФОР-а су чули експлозије и пуцњаву, а недуго затим посматрали куће у пламену. Тако је Хрватска војска применила свеобухватну политику спржене земље.“^[23]

Француски генерал Жан Кот (*Jean Cot*), који је као командант снага УНПРОФОР-а обишао подручје Медачког џепа, касније је изјавио:

„Нисам нашао знакова живота, ни људи ни животиња, у неколико села кроз која смо прошли. Разарање је потпуно, систематско и намерно.“^[24]

Посебно значајан показатељ постојања геноцидне намере у хрватском врху током деведесетих година XX века, а како је геноцидна намера постојала и у НДХ онда се ради о показатељу континуитета геноцидне намере (јер тешко да је могуће да се у истом народу у мање од пола века створе две одвојене, међусобно неповезане геноцидне намере према истој циљној групацији, тј. групацији жртви, а наведено оживљавање усташке иконографије и реторике и слављење усташтва из НДХ у деведесетим годинама показатељи су да се ради о истој геноцидној намери која траје), представља изјава Фрање Туђмана са састанка проширеног састава Главног стожера Оружаних снага Хрватске, одржаног 31. августа 1995. године на Брионима ради припреме операције „Олуја“:

„Ово бисмо морали рјешити. И југ и сјевер. Рјешити на који начин? То је сада тема наше данашње расправе. Да нанесемо такве ударце

[23] Report on the Medak Operation and Assessment of Human Casualties and Material Damages (в. <https://search.archives.un.org/uploads/r/united-nations-archives/5/e/1/5e1ad13153cfe245e6f43c47f33c167137342b55411bd093c4bdo7e8fa928df/S-1835-0032-0011-00002.PDF>, приступљено 22. 8. 2022. године).

[24] <http://www.srpska-mreza.com/Krajina/Medak-intro.html> (приступљено 22. 8. 2022. године).

да Срби практично нестану, односно да оно што нећемо одмах захватит да мора капитулират у неколико дана.“^[25]

Иако је акција Оружаних снага Хрватске за резултат имала протеривање са територије Крајине око 250.000 Срба,^[26] што је свакако било највеће етничко чишћење у читавој југословенској кризи, индикативна је чињеница да је циљ хрватских власти био да Срби „нестану“ са простора на којем су живели вековима и на који су се населили као на празан простор, не потискујући било који народ са њега и плативши цену тог простора својом крвљу, бранећи га од Отоманске империје.

Водећи светски стручњак за геноцид, Вилијам Шабас, изнео је следеће поређење и квалификацију наведеног Туђмановог иступа на Брионима:

„У вили Криминалистичке полиције нацистичке Немачке у Берлину на адреси Am Groen Wannsee 56–58, 20. јануара 1942. одржан је састанак водећих политичара нацистичке Немачке где је утврђено уништење јеврејског народа на подручју Европе. Састанак је водио Херман Хајдрих, а договорено је протеривање Јевреја са животног подручја

немачког народа и протеривање са појединих подручја животних интереса немачког народа. На Брионима, 31. јула 1995. хрватски председник Фрањо Туђман сазвао је скоро идентичан скуп завереника. На том састанку, Туђман је за циљ операције „Олуја“, одредио да Срби „нестану“ из Крајине. Он је видео геноцид као решење за дуготрајни проблем Срба и то недвосмислено пише у Брионским транскриптима.“^[27]

Овај однос према Србима као заједници која је морала бити елиминисана са територије о којој се говори потврдиле су и Туђманове речи из говора одржаног у Книну 26. августа 1995. године, у оквиру манифестације „Влак слободе“ којом је обележена како победа у „Олуји“ тако и отварање железничке линије Загреб–Сплит, када је, између осталог, рекао: „... више нема повратка на оно што је било, да нам усред Хрватске шире рак који је разарао хрватско национално биће, који није допуштао да хрватски народ буде заиста сам свој на својме...“ (Бекић, 2016, str. 20), да би, на прослави годишњице „Олује“, 5. августа 1996. године, констатовао: „Вратили смо Звонимиров хрватски град у крило мајке домовине Хрватске, и то онако чист какав је био у Звонимирово

[25] Снимак састанка, чији је ток садржан у „Брионским транскриптима“, доступан је у виду тонског снимка на следећој интернет адреси: <https://www.youtube.com/watch?v=ELcS6CxxEVM> (приступљено 23. 8. 2022. године).

[26] <https://www.unhcr.org/news/latest/2005/8/42f38b084/home-10-years-croatias-operation-storm.html> (приступљено 23. 8. 2022. године).

[27] <https://www.novosti.rs/vesti/oluja-zlocin-bez-kazne/1142330/galbrajtovi-prsti-oluji-zapad-predumisljajem-zmurio-planiranje-proterivanja-srba-hrvatske> (приступљено 23. 8. 2022. године).

доба.“^[28] Реторика која неодољиво подсећа на напред цитирану реторику Мила Будака, Милована Жанића, Младена Лорковића, Виктора Гутића и других функционера НДХ. Јер ради се о истој матрици, о истој идеји и намери. Геноцидној.

5. ТЕОРИЈСКИ КОРЕНИ И ПОДЛОГА УСТАШКОГ РАСИЗМА И ГЕНОЦИДНЕ НАМЕРЕ

Као што је немачки нацистички расизам и антисемитизам тражио своју теоретску подлогу, на основу које је Хитлер своја расистичка гледања изнео у књизи *Моја борба (Mein Kampf)*, из 1925. године, тако је и усташком геноциду над Србима претходила изградња расистичке „теоретске“ подлоге обележене посебном мржњом према Србима (антисемитизам и расистички однос према Ромима усташе су углавном позајмиле од немачких нациста).

Мржња према Србима била је присутна код католичког клера у Хрватској и хрватских феудалаца вековима. О разлозима за ту мржњу и о томе до којег нивоа је она досезала веома речито говори следећи навод Василија Крестића:

„... српско православно становништво није, попут католичког, било обавезно да католичкој цркви и њеном свештенству даје разне

дажбине. Сачувавши статус слободних сељака и по преласку у Хрватску и укључујући се у војногранични систем, огроман број Срба нису постали кметови. Самим тим они нису, као већина хрватског становништва, били обавезни да плаћају бројне феудалне дажбине. Да би их на то приволели, хрватски феудалци служили су се свим расположивим средствима, не презајући ни од физичких обрачуна са живим и непокорним 'православним шизматичима'. У историји су познати многобројни примери драстичних притисака на православне српске становнике Хрватске, али је у изворима забележено и то да је управник имања Загребачке бискупије, Амброз Кузмић, у извештају сачињеном 13. новембра 1700. године, написао чак да би било боље 'Влахе' *vsze poklati nego ztaniti* (тј. настањивати). Разумљиво, требало их је поклати због тога што нису били кметови, што нису били католици, што никако нису хтели да прихвате статус феудално зависних подложника са свима теретима на које су ови били обавезни.

Свој предлог Амброз Кузмић обраложио је тврђом да 'Власи' *na veksu szuskodu plemenitomu orszagu* [Држави – В. К.] *и ceszarovoi szvetloszti nego haszan* па да *niti ceszarova szvetloszt niti plemeniti orszag snimi nigdar ne bude ztalan niti miran*. Тако већ у освит XVIII века наилазимо на по-

[28] Већ у следећој реченици у овом говору Туђман, говорећи о расту удела Срба у структури становништва Книна, показује симпатију према усташким жртвама из Другог светског рата изједначајући их са хрватским жртвама које су биле на супротној страни у односу на нацисте и усташе: „Још и у Другом светском рату последице свих оних зала и жртава које је хрватски народ проживио, свих жртава које смо поднијели на једној и на другој страни, у Книну је још увијек била хрватска већина, али се постепено смањивала...“ (в. Bekić, 2016, str. 22).

датак да су феудални кругови Хрватске, из разлога класног и верског антагонизма, били спремни на геноцид против српског православног становништва, које је населило њихове поседе, али под посебним условима и мимо њихове воље, кршећи њихово право феудалних господара“ (Krestić, 1998, str. 4–5).

Иако је мржња према Србима присутна вековима код Хрвата, оцем хрватског антисрпског расизма сматра се др Анте Старчевић, хрватски политичар и писац из XIX века,^[29] оснивач, заједно са Еугеном Кватерником, Странке права, који се залагао за ослобађање од аустријске и мађарске власти и стварање хрватске државе. Хрватски књижевник Еуген Кумичић^[30] је Старчевића назвао „оцем домовине“^[31] (Džadžić, 1995, str. 310) и та му је титула постала и до данас остала широко прихваћена у хрватском народу (титула коју од деведесетих година XX века дели са Фрањом Туђманом). Анте Павелић је то Старчевићево родитељство над хрватском домовином везао за ону државу којој је он био поглавник („Ја вам кажем, да није било Анте Старчевића, не би било данас хрватске државе“), а Мирослав Крлежа га је описао као „најлуциднију хрватску главу“^[32] (в. *Ante Starčević*, 1942, str.

62). Једну од посебно значајних „похвала“ Старчевић је добио од усташког идеолога и оснивача хрватске Национал-социјалистичке партије Стјепана Бућа, који је о Старчевићу говорио као о претечи расне идеје Адолфа Хитлера,^[33] као и од Младена Лорковића, такође усташког идеолога и министра НДХ, који је о Старчевићу рекао следеће: „А колико је Старчевић био проти словенству толико је био проти социјализму те баш он спада у најраније претече расизма“ (в. Вућ, 1936; Džadžić, 1995). Поредећи Старчевића са његовим савременицима, теоретичарима расизма, Французима Жозефом Артуром де Гобиноом (*Joseph Arthur de Gobineau*) и Жоржом Вашеом де Лапужом (*Georges Vacher de Lapouge*) и британско-намачким аутором Хјустоном Стјуартом Чемберленом (*Houston Stewart Chamberlain*), кога су назвали „Хитлеров Јован Крститељ“ због великог утицаја његовог дела на Фирера, Петар Џацић примећује да је Старчевићев расизам, за разлику од Гобиноовог, имао наглашенију прагматичну природу, што га је заправо чинило отворнијим и опаснијим:

„Ако није био у претходници једном Гобиноу, који је упркос свему и пре свега, ипак, био један меланхоличан мислилац, Старчевић би

[29] 1823–1896.

[30] 1850–1904

[31] О Старчевићу као „Оцу Домовине“ говори се и у књизи *Анте Старчевић*, објављеној 1942. године у Загребу, у издању Накладе Главног усташког стана, уз напомену да је први Старчевића тако назвао Еуген Кумичић (в. *Ante Starčević*, 1942, str. 18).

[32] https://www.intermagazin.rs/koreni-genocida-ante-starcevic-i-hrvatska-genocidna-misao/#google_vignette (приступљено 24. 8. 2022. године).

[33] https://www.intermagazin.rs/koreni-genocida-ante-starcevic-i-hrvatska-genocidna-misao/#google_vignette (приступљено 24. 8. 2022. године).

могао бити претеча оног прагматичног расизма који је готово отворено позивао на обрачун са 'нижим' расама као што је то чинио Чемберлен имајући у виду Јевреје и као што је чинио сам Старчевић имајући у виду Србе.“

(Старчевић је иначе своје расистичке ставове изнео нешто после Гобиноа, али пре Де Лапужа и Чемберлена.) (Džadžić, 1995).

Поред тога што се у својим радовима бавио Хрватима као „вишом“ и „господујућом“ расом, која потиче из Ирана (дакле аријевска раса), Старчевић се бавио и нижим расама, у које је убрајао Словене, Јевреје и Роме, али је посебну пажњу и простор посвећивао Србима, оцрњујући их у већем броју својих радова, али посебну им пажњу посветивши у радовима *Би ли к Славству или ка Хрватству* из 1867. године, *Име Серб* из 1868. године, *Неколике напомене* из 1870. године, *Пасмина Славосербска по Хрватској* из 1876. године и *Писма Мађаролаца* из 1879. године (в. Starčević, 1867; Starčević, 1968; Starčević, 1870; Starčević, 1876; Starčević, 1879).

Да би се развила остварива геноцидна намера, тј. остварива „намера потпуног или делимичног уништења једне националне, етничке, расне или верске групе као такве“, по правилу је неопходно да се изврши психолошки утицај на припаднике групе која ће злочин извршити, а обухват злочина геноцида, који по природи ствари мора бити велики, захтева и широку распрострањеност злочиначке намере, да би се обезбедио и довољан број извршилаца и довољна мера подршке злочину. Потребно је дакле створити снажан мотив, снажан порив да се злочин тог степена ширине и монструозности

изврши. Старчевићево дело садржи битне елементе сензибилизовања и мотивисања довољног броја Хрвата за злочин геноцида, који ће се десити првом приликом када се створе објективне околности за то, нешто више од пола века након објављивања Старчевићевих текстова и његове политичке активности у којој је промовисао своје ставове.

Нужан елемент неопходан да би се створила могућност да припадници једне групе буду спремни да масовно убијају припаднике друге групе (то што *actus reus* извршеног злочина не мора да подразумева, теоријски посматрано, масовност реалних жртава, мада је у пракси таква масовност по правилу нужна да би се извукао закључак о геноцидној намери, није ни од каквог утицаја на чињеницу да геноцидном намером мора да буде обухваћена или целина групе која је жртва или значајан број њених припадника који би се могао сматрати „делом“ групе у смислу Конвенције) јесте стварање тако дубоког расистичког односа који подразумева дехуманизацију, рашчовечење припадника групе која је жртва злочина. Код цивилизованих народа убиство човека је уграђено у етички кодекс и у психу сваког појединца као нешто крајње негативно и недопустиво, а масовно убиство људи, укључујући децу, жене и старе особе (што се све код геноцида дешава) посебно је доживљавано као недопустиво. Зато је наведена дехуманизација неопходна – убијати створења која по својим својствима нису на људском нивоу, која су на нивоу животиња или чак и испод тог нивоа, не представља такво злодело које савест извршиоца не може да допусти. Радови Анте Старчевића обилују елементима дехуманизације Срба, које, као етничку

скупину назива Славосербима („Име „Славосерб“ етничко је за ту пасмину, оно се никаквим другим именом неда достојно заменити“),^[34] пре свега оних са подручја која сматра хрватским земљама. Поред констатације да су „Хрвати господујући народ, и да име Србија или, што је исто Сервија, од сужањах долази“,^[35] што је минимум ниподаштавања Срба у поређењу са оним што следи, Србима на више места приписује животињска својства. Тако, поводом српске негативне реакције на неки правашки предлог у Сабору, Старчевић пише:

„Том пригодом могаше се уман човек осведочити, да су у Славосербих чудне две нараве сдружене.

Нетко рече да је г. Стојановић казао, као да је народна политика погибелна народу, или нешто тога садржаја. На то зарокћаше Славосерби како и она животиња на којој сланина расте. А након неколика удараца, из оних истих Славосербих гледај праве псе, који сви беже док је један ударен. Неколиким речми умучкасмо Славосербе.

И ови штенци аустријански, изгубив још и тај бој, одоше из сабора“ (Starčević, 1876, str. 25).

Третирање Срба као свиња (којима не треба замерити што су такве какве су, али им „треба на пут стати“, а познато је како се то чини кад

су свиње у питању) присутно је и у следећим Старчевићевим речима (којима одговара на примедбу једног саговорника да Славосербима не треба замерити зато што им је природа таква каква је):

„... да чујем да су кога свиње разтергале, ја се неби чудило, и неби им замераво. Али одтуда неследи, да нетреба свињам на пут стати, за-да немогу људе драпати“ (Starčević, 1879, str. 11).

И опет свиње, али и криминалци:

„Да се потпуно разумимо. Знаш да је разлике н. пр. међу енглеском и међу туропољском свињом, итд. Тако је и код Славосербих. Ово је смеће сужањах Европе, Азије и Африке. Ну сви су Славосерби за сужањство, за свако зло, за сваку херђу, по нарави онако, како нпр. свиње за блато. Да се сброје све опачине ових злочинаца Лепоглаве, оне не би дале три постотка опачинах што их у потаји снује, и у згоди чини најбољи, најпоштенији Славосерб. Ако то нећете држати за недвојбену истину, ви ће будете вазда налазити превареними“ (Isto, str. 10–11).

Зоолошке компарације Славосерба су обогаћене и другим врстама, тек да би се доказало да од Славосерба човек не може бити:

[34] Треба овде приметити да реч „пасмина“ коју Старчевић користи нема никакав погрдан смисао и карактер. Он ту реч користи просто у значењу раса и користи је и за Хрвате и за друге народе (в. Старчевић, 1879, стр. 5).

[35] Ово је само једно од више места где Старчевић (овде се позивајући на једног аутора из XVII века) говори о Хрватима као господи, а о Србима као о слугама или сужњима (в. Старчевић, 1868, стр. 29).

„Нема истине о којој би ја тврђе био осведочен него-ли сам о тому што вам казах о Славосербих, ја нисам тако сигуран да из тог вижлета небуде коња, како сам сигуран да из Славосерба небуде ни најхерђавијега човека“ (*Isto*, str. 10–11)

или:

„Осведочен сам да Славосерби без разлога нерокћу и неблеје“ (*Isto*, str. 7–8)

или:

„Ја остадох код моје: ... да је исто, учити Славосерба или вола...“ (*Isto*, str. 19)

Међутим, Старчевић иде и даље у рашчовечењу Срба, па их сматра нижом врстом и од животиња:

„Они су сужањска пасмина, скот гнуснији од икојега другога. Узмимо у човеку три ступња савершенства: ступањ животиње, ступањ разбора и ступањ ума, душевности. Славо-

серби нису подпуно достигнути ни најнижи ступањ, а из њега немогу се дигнути. Они неимају свест; они незнаду као људи читат; њих се никакав наук неприма; они немогу бити бољи ни горји него-ли су; они су, изузев окретност и препреденост које даје вежбање, сви у свему посве једнаки; они о себи, били сити, били гладни, немогу мучат ни лајат, мироват ни скакат, него се у свему владају како им њихови пастири одређују“ (*Isto*, str. 10–11).

Ипак, чак ни Старчевић није могао да се не суочи са чињеницом да српски народ има славну историју и велике историјске личности, што је у колизији са његовим напред наведеним односом према Србима као пасмини на нижем нивоу од животињског. Решење за овај проблем Старчевић налази у тврдњи да су бројне значајне историјске личности из српског националног корпуса заправо Хрвати, што је у складу са његовом тврдњом да „(о)д Триглава до Солуна живи само један народ – народ Херватски“.^[36] Тако међу Хрвате он сврстава цара Душана и остале припаднике лозе Немањића,^[37] Милоша Обилића,^[38] Светог Саву,^[39] Арсенија Чарноје-

[36] <http://www.nspm.rs/istina-i-pomirenje-na-ex-yu-prostorima/ponosni-djaci-ante-starcevica.html?alphabet=l> (приступљено 24. 8. 2022. године).

[37] „У Стефану-Душану угаси се последњи трак прејасне херватске династије Неманићах, који кроз векове, и као краљи, владаху источно-северних покрајинах Херватске“ (в. Starčević, 1876, стр. 29).

[38] „Милош Кобилић показа се Херватом...“ (в. Starčević, 1876, стр. 30).

[39] „Кажу, и лако да истину, т. ј. да је св. Сава Неманић източну цркву херватску одцепио од патриарке цариградскога“ (в. Starčević, 1876, стр. 99).

вића^[40] итд., док је деспот Лазар Бранковић по њему „похерватјеник“.^[41] По Старчевићу, који је и сам био српског порекла, јер су му оба родитеља били покатоличени Срби, у источним деловима хрватског националног простора „хрватска пасмина“ била је превладана „нечистом пасмином“, „нечистом крвљу“:

„Биаше-ли Турчин XIV. и XV. века сбиља онако јак како се у повестницах и чином показао? Би-ли он био узнатредовао како јест, да не-буде хрватска пасмина нечистом пасмином у Арбанској, у Рашии и у Србији превладана, у Босни разтрована? Нека се суди: и са самом Херцеговином имадиаше Турчин премного посла, а по прилици за данашњу Далмацију од Котора до Задра, војевао је он од 1499. до 1570. Ту биаше турска моћ много веђја него одприе, пак итако, ту се отимало на стопе, ту бо браниаше људска пасмина“ (Starčević, 1876, str. 34–35).

Уз рашчовечење, неопходан елемент психолошке припреме за геноцид јесте стварање параноје, тј. свести о опасности коју за нацију из које су извршиоци представља нација жртва. На тај начин се, изградњом уверења да је неопходно отклонити опасност по властиту нацију, мотивишу, односно подстичу на акцију будући извршиоци злочина. Код Старчевића је прису-

тан и тај елемент, јер по њему су Славосерби „суставни, заклетни издајице“, „који су се закле-ли народ хрватски сбрисати с лица земље, тер о тому и раде“, те је хрватски народ у великој опасности од Славосерба:

„Ја остадох код моје: да је хрватска пасмина у превеликој погибели; да ће се она тешко опоравити; да славеносербску пасмину, оруђе сужањства и херђе, сви туђинци неговашу, негују и буду неговати; и то јер ниједан туђинац неби могао овај народ сатерт како га Славосерби сатерше; да је исто, учити Славосерба или вола; да ће Славосерб, како хоћете, све признат, све допустит, и свакако говорити, ну итако по своју радит; да Славосерб, када год изустити речи н а р о д или д о м о в и н у, или с л о б о д у, или буди коју добру реч, или је већ народу нашкодио, или или управо гледа нашкодити...“ (в. Starčević, 1870, str. 25, 27, 28; Starčević, 1879, str. 19–20).

Према Старчевићу, наведена својства Срба, из којих проистиче опасност да хрватски народ буде збрисан са лица земље, непромењива су и непоправљива:

„Да би Славосерби имали искру ума и поштења, они неби били Славосерби, а да би имали искру отачбеничтва, они неби били

[40] „Арсениј Церновић биаше из виђене обитељи хрватске“ (в. Starčević, 1876, str. 68). „Арсениј Церновић, источне цркве герчког обреда надбишкуп, и Рацах патриарка“ (в. Starčević, 1876, str. 69).

[41] „По његовој смрти [цара Душана, Б. М. Р.] завлада у оних земљах неред, тер након прељута комешања, постаде владарем у веђини земљах, Лазар Бранковић, похерватљеник, ну по свој прилици нечисте керви. С њиме туђи живаљ надјача у оних крајих“ (в. Starčević, 1876, str. 29).

издајице народа херватскога“ (Starčević, 1870, str. 32).

У ситуацији када су изграђена два наведена елемента психолошке подлоге за приступање геноцидној акцији, дехуманизација жртве и параноја, и када нема начина да се ситуација измени блажим, мекшим средствима, онда припадницима наводно угрожене нације не преостаје ништа друго сем да насилним путем елиминишу извор наводне опасности. Старчевић упућује на такво средство, стављајући у задатак новом покољењу Хрвата да га примени:

„Народ је херватски познао нечисту керв која му је ону срамоту и несрећу задала; народ херватски сматра ту керв за туђу, славосербску; народ херватски неће терпити, да та сужањска пасмина оскверњује свету земљу Хрватах; народ херватски даде ново поколење које ће обновит и учверстит његову срећу...“ (Isto, str. 58).

Или нешто шире, са свим траженим елементима психолошке припреме:

„Славосерби су сметје народа, верста људих који се продавају свакому тко и по што их хоће, и свакому купцу давају Херватску у наметак; верста људих, које ће сватко, ако се не да више, купити и за зделу крумпирах; људих које имати сватко би се стидио осим Аустрије и других херђавих владах; људих којих најверстнији можда би добили од праве владе да чисте луле; људих који су по својој сужањској нарави проти свему што је добро, славно, величанствено; који су се као заклели народ херватски

сбрисати са лица земље, тер о тому и раде. То су Славосерби, то снага Аустрије у Херватској. Док небуде из народа изстребљена, нека Аустрији буде та помоћ, нитко јој ју ненавиди“ (Isto, str. 28).

Дакле, по Старчевићевом упутству новом хрватском покољењу, да не би скрнавила свету земљу Хрвата, пасмина Славеносербска треба да буде истребљена.

Идеолог таквог утицаја какав је био Старчевић, чије су извитоперене идеје обликовале политичку акцију стварања свих досадашњих независних хрватских држава имао је, наравно, и низ следбеника на пољу квазинауке. Најистакнутији међу њима је Иво Пилар, аутор књиге *Јужно-славенско њишање и свјетски рат*, објављене најпре 1918. године на немачком језику под немачким псеудонимом, да би превод био објављен 1943/1944, а затим и 1990. године (Südland, 1918). У Загребу је 1991/1992. године основан Институт друштвених знаности „Иво Пилар“. Такође је значајан идеолог хрватског расизма и фрањевачки свештеник и историчар Доминик Мандић (1889–1973), аутор већех броја књига попут: *Хрвајти и Срби, два сѝара различѝија народа*, *Бојумилска црква босанских крсѝијана*, *Црвена Хрвајска*, *Државна и вјерска ѝријадностѝ средовјечне БиХ*, *Еѝничка ѝовијесѝ Босне и Херцѝевине* итд. Ту је затим и низ активних усташа и усташких сарадника који су допринели, поред практичне примене, и теоријској разради и „обогаћењу“ расистичке антисрпске мисли чији је утемељитељ (мада не и најранији заступник) Старчевић, као што су већ поменути Младен Лорковић (1909–1945), који је, пошто је

учествовао у оснивању НДХ, 1941. године постао министар унутрашњих послова те злочиначке творевине, затим Крунослав Драгановић, католички свештеник који ће бити један од кључних организатора „пацовских канала“ којима ће део усташких вођа на крају рата успети да пребегне у иностранство, пре свега у Јужну Америку (у тој активности је учествовао и Доминик Мандић), Филип Лукас (1871–1958), професор географије и председник Матице хрватске непрекидно од 1928. до 1945. године, већ поменути Миле Будац итд. (Džadžić, 1995).

98 | Да је Анте Старчевић праидеолог усташа из Другог светског рата потврђивале су и саме усташе. Тако у књизи *Анте Старчевић*, коју је 1942. године у Загребу објавила Наклада Главног усташког стана, стоји следеће:

„И сада са захвалношћу се сјећамо Оца Домовине, који је први бунтовничком снагом распао праву хрватску народну свијест.

Старчевићев програм остварује данас Поглавник. Он, један од највјернијих његових следбеника Старчевићеве науке рекао је присташама бивше хрватске Странке права у листопаду 1941. међу осталим ове значајне ријечи: 'Ја вам кажем, да није било Анте Старчевића, не би било данас хрватске државе. ...'“ (*Ante Starčević*, 1942, str. 62).

Иако у наведеној књизи постоји покушај да се Старчевић, „Отац Домовине“, прикаже истовремено као хрватски националиста (у позитивном смислу) и као велики хуманиста, оно што је он говорио о Србима и једноставно што је Павелић радио Србима у тесној је корелацији једно са другим.

О утицају мисли Анте Старчевића и у данашњој Хрватској у самој хрватској литератури кажу следеће:

„Премда су политички назори Анте Старчевића и његово дјело десетљећима били потискивани, па и проскрибирани, зачуђујуће је колико је садржај његова научавања о хрватској државности ушао готово у подсвијест хрватских људи“ (Barišić, 1997, str. 129).

Да, управо у подсвјест. Када се има у виду садржај Старчевићевог „научавања“ о Србима (пре свега, али не само о њима), у контексту теме којом се бавимо, то је веома опасно.

6. ЗАКЉУЧАК

Да је у Независној Држави Хрватској током Другог светског рата извршен геноцид над Србима, Ромима и Јеврејима деценијама се сматрало практично неспорним, а политички разлози су налагали да се о тој теми говори у ограниченој мери. Да је хрватска расистичка мисао, која је реализацију нашла у том геноциду из Другог светског рата, имала свој корен у делу Анте Старчевића, а затим и Ива Пилара, то су потврђивале и саме усташе током трајања НДХ. Ни бројни хрватски политичари из деведесетих година ХХ века нису прикривали своју фасцинираност усташама и Павелићевом Независном Државом Хрватском, потврђујући свој следбенички однос према НДХ, како иконографијом тако и односом према Србима, који је подразумевао тежњу да они нестану као такви са простора те државе. И данас се у Хрватској слави и НДХ и злодела која су над Србима извршена како током Другог

светског рата тако и деведесетих година XX века. Осећај било какве кривице и одговорности практично је потпуно одсутан. Историјски ревизионизам, који се најпре појавио у виду умањивања броја жртава, да би касније прерастао у негирање злочина, сада добија све скандалозније размере. Тако је хрватски „историчар“, дугогодишњи равнатељ Хрватског повијесног музеја у Сплиту Стјепан Лозо објавио 2017. године књигу *Идеологија и њројајанда великосрпскоја ѣноцида над Хрвајима – њројекѣи 'Хомојена Србија' 1941*, у којој тврди да су у Другом светском рату Срби најпре, почев још од јуна 1941. године, спровели превентивну пропагандну акцију оптуживања Хрвата за геноцид, да би затим извршили геноцид према Хрватима. Да Стјепан Лозо није усамљени појединац извитоперених погледа на свет, потврђује чињеница да је промоција трећег издања наведене књиге била одржана у Хрватском државном архиву у Загребу и да је на тој промоцији говорио и подржавао Лозове тврдње и директор Архива Динко Чутура.

Историјски ревизионизам који је присутан у

Хрватској само је део ширег историјског ревизионизма пре свега у погледу улога које су кључни актери играли у Другом светском рату, са посебном тенденцијом да се негира кључна улога Совјетског Савеза у победи над фашизмом, па чак и да се тој држави припише део кривице за избијање рата.

При таквом стању ствари постоји повећана одговорност наше историјске, правне, социолошке науке и других наука да истрајним изношењем истине о дешавањима из даље и новије историје, посебно оним где је наш народ био жртва злочина какав је геноцид, допринесемо томе да покушаји кривотворења историјских чињеница не уроде плодом. Посвећеност истакнутих стручњака попут Виктора Новака, Смиље Аврамов, Василија Крестића и других теми усташког геноцида и резултати њиховог рада треба да нам буду путоказ у ком правцу треба да усмеримо нашу истраживачку активност.

Ово не само због истине као истине, већ због чињенице да геноцидна идеја и намера чији је наш народ био жртва и даље живи.

References / Литература

- Avramov, S. (2008). *Genocide in Yugoslavia: 1941-1945/1991...*, book 2. Beograd: Akademija za diplomatiju i bezbednost. [In Serbian]
- Barišić, P. (1997). Ante Starčević's Philosophy of Freedom. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, XXIII (1-2 (45-46)), 129-146. Available at: <https://hrcak.srce.hr/81824>. [In Croatian]
- Bekić, J. (2016). Between Demos and Ethnos – the Concept of the Croatian Nation in the Speeches of President Franjo Tuđman. *Časopis za suvremenu povijest* XLVIII (1), 7-32. Available at: <https://hrcak.srce.hr/160570>. [In Croatian]
- Buč, S. (1936). *Fundamental Thoughts of Science; the lecture given by Ante Starčević, PhD, to the Croatian university youth on February 15, 1936*. Zagreb: Danica. [In Croatian]
- Bulatović, Lj. & Spasić, B. (1993). *Death is Their Craft (documents of Ustasha terrorism)*. Beograd: Politika. [In Serbian]

- Cipek, T. (2008). The Past Policy of the Croatian Democratic Union. "From 'Here Comes the Dawn' to 'Christ is Born'". In: Podunavac, M. (ed) *Political and constitutional integration of deeply divided societies* (17-27). Beograd: Fondacija Heinrich Böll. [In Serbian]
- Davinić, M. (2018). Legal structure and operation of the military and police forces of the Independent State of Croatia. In: B. Begović, Z. Mirković (eds.) *Legal order of the independent state of Croatia* (101-143). Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu. [In Serbian]
- Džadžić, P. (1995). Racism in Croatia in the 19th and 20th century. In: M. Bulajić (ed.) *Genocide against Serbs in World War II* (310-324). Beograd. Muzej žrtava genocida, Srpska književna zadruga. [In Serbian]
- Gaćinović, R. (2018). Violent Christianization of Serbs in the Independent State of Croatia. *Vojno delo*, LXX (3), 491-503. doi: 10.5937/vojdelo1803491J. [In Serbian]
- Ganović, D. (1979). *Terrorists from the sixth column*. Beograd: Borba. [In Serbian]
- Glaise von Horstenau, E. (2013). *Between Hitler and Pavelić*. Novi Sad: Pravoslavna reč. [In Serbian]
- Guskova, J. (2003). History of the Yugoslav crisis 1990-2000. Beograd: IGAM [In Serbian]
- Janjić, J. (2022). Rehabilitation of NDH by reducing the number of victims in Jasenovac. *Srpska politička misao*, LXXV (1), 189-216. doi.org/10.22182/spm.7512022.9 [In Serbian]
- Kazimirović, V. (1987). *ISC in the light of German documents and the diary of Glez von Horstenau 1941-1944*. Beograd: Nova knjiga - Narodna knjiga. [In Serbian]
- Krestić, V. Đ. (1998). *Through Genocide to A Greater Croatia*. Novi Sad: Matica srpska; Beograd: Arhiv Srbije. [In Serbian]
- Nambiar, S. (1999). *The Fatal Flaws underlying NATO's Intervention in Yugoslavia*. New Delhi: United Services Institution of India. Available at: <https://www.srpska-mreza.com/Kosovo/hoax/articles/Nambiar1.html>
- Neubacher, H. (2004). *Special task Balkans*. Beograd: Službeni list SCG. [In Serbian]
- Novak, V. (2011). *Magnum Crimen, Half a Century of Clericalism in Croatia*. Jagodina: Gambit. [In English]
- Official Records of 1st Part of the 3rd session the General Assembly, 6th Committee, Legal questions, summary record of meetings, 21 Sept.-10 Dec. 61st-140th meetings* (1948). Available at: <https://digitallibrary.un.org/record/604635?ln=en> [In English, French]
- Schabas, A. W. (2008). What is genocide? What are the gaps in the convention? How to prevent genocide? *Politorbis*, XLVII (2), 33-46 Available at: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/mehrsprachig/documents/publications/Politorbis/politorbis-47_EN.pdf.
- S.n. (1942). *Ante Starčević*. Zagreb: Naklada Glavnog ustaškog stana. [In Croatian]
- Starčević, A. (1867). *Would it be towards Slavism or towards Croatia?* Zagreb: Tiskom Dragutina Bokana. [In Croatian]
- Starčević, A. (1868). *The name of Serb*. Zagreb: Slovi Karla Albrechta. [In Croatian]
- Starčević, A. (1870). *A Few Memories*. Zagreb: Tisak Narodne tiskarne. [In Croatian]
- Starčević, A. (1876). *Slavoserbian Breed in Croatia*. Zagreb: Tisak Lav. Hartmána i družbe. [In Croatian]
- Starčević, A. (1879). *Letters to Magjarolacah*. Sušak: Primorska tiskara. [In Croatian]
- Südland, V. L. (1918): *Die Südslawische Frage und der Weltkrieg. Übersichtliche Darstellung des Gesamt-Problems*. Wien:

Manz Verlag.

Šuvaković, U. & Rakić, B. (2017). Genocide and ethnic cleansing or about disposition relation between one international-criminal act and one sociological-political science concept. *Strani pravni život*, LXI (2), 59-75 Available at: <https://www.stranipravnizivot.rs/index.php/SPZ/article/view/505> [In Serbian]

Yearbook of the International Law Commission 1996 (1998). New York, Geneva: United Nations. Available at: https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1996_v2_p2.pdf.

Internet sources / Интернет извори

<https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/bcs/krs-aj040419b.pdf>

<https://digitallibrary.un.org/record/209873>

<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/118/118-20150203-JUD-01-12-EN.pdf>

<https://www.muzejgenocida.rs/2020/10/29/nemacki-oficiri-o-broju-zrtava-u-jasenovcu/>

https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205930.pdf

<https://www.slobodnaevropa.org/a/1107525.html>

<https://www.glasistre.hr/hrvatska/nobilo-za-glas-istre-mogao-sam-zatvoriti-tudmana-1990-i-staviti-hdz-van-zakona-specijalci-su-vec-bili-spremni-u-ilici-797695>

<http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-03.htm>

<https://www.youtube.com/watch?v=x8JFNhyl09Y>

<https://www.youtube.com/watch?v=ey9rpzpgpa8>

<https://net.hr/danas/zagreb-trg-hrvatskih-velikana-ponovno-postaje-trgom-zrtava-fasizma-0e405c50-b1cf-11eb-a69c-0242ac140042>

<http://www.srpska-mreza.com/Krajina/Medak-intro.html>

<https://www.youtube.com/watch?v=ELcS6CxzEVM>

<https://www.unhcr.org/news/latest/2005/8/42f38b084/home-10-years-croatias-operation-storm.html>

<https://www.novosti.rs/vesti/oluja-zlocin-bez-kazne/1142330/galbrajtovi-prsti-oluiji-zapad-predumisljajem-zmurio-planiranje-proterivanja-srba-hrvatske>

https://www.intermagazin.rs/koreni-genocida-ante-starcevic-i-hrvatska-genocidna-misao/#google_vignette

<http://www.nspm.rs/istina-i-pomirenje-na-ex-yu-prostorima/ponosni-djaci-ante-starcevica.html?alphabet=l>

<http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/Transkripti/Transkripti%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20%2825%29/Transkript%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20-%202025.%20januar%202006..pdf>

<https://search.archives.un.org/uploads/r/united-nations-archives/5/e/1/5e1ad13153cfe245e6f43c47f33c167137342b55411b1d093c4bd07e8fa928df/S-1835-0032-0011-00002.PDF>

Branko M. Rakić

University of Belgrade
Faculty of Law
Belgrade (Serbia)

The Ustasha Genocide Over the Serbs – the Continuing *Dolus Specialis*

Summary

102 | The key characteristic of the criminal aspect of the genocide, which distinguishes it from other violations of international humanitarian law and raises it to the level of the “crime above all crimes”, is the existence of the so-called genocidal intention of “complete or partial destruction of a specific national, ethnic, racial or religious group”. The gravity and monstrosity of the content of such intention, as a rule, require that it is deeply rooted in the conscience of the members of the group perpetrating this crime, while such inveteracy also implies the permanence of the intention, or genocidal idea. During World War II, the Serbian people, together with Jews and Romas, in the Independent State of Croatia were the victims of the genocide, the crime that abhorred even the Nazis. The idea and intention of the extermination of the Serbian people from the territory considered as Croatia’s national territory by the Croatian nationalists, although existing for centuries in the past, got its “theoretical formation” in the 19th century, primarily in the works of Ante Starčević, who was called the “Father of the Fatherland” while he was still alive. The Ustasha openly showed their enthusiasm and inspiration by Starčević’s works during World War II, claiming that there would not have been the Independent State of Croatia if it had not been for Starčević. The Ustasha ideology persisted after World War II, primarily through the activities of the Ustasha emigrants, but Croatian nationalism, open to accept the Ustasha ideological legacy, also persisted in the territory of Croatia itself. At the end of the 1980s and the beginning of the 1990s, the revival of the idea about the secession of Croatia and its realization also led to the revival of the idea of the Serbs as a “destructive factor” in Croatia and the necessity of their elimination from that territory. Tuđman’s Croatia resumed the Ustasha ideology in all its elements, including its attitude towards the Serbs and the genocidal intention, which had been largely realized during World War II. Drawing on the experience from the ISC, the Serbs became organized and prevented the repetition of the fate of their ancestors and relatives killed during World War II, but did not succeed in avoiding the “ethnic cleansing” from the territory of Croatia. The manner in which today’s Croatia interprets events both from World War II and from the 1990s shows that the Ustasha ideology is still deeply rooted in the significant element of the Croatian society, including practically the entire top government of Croatia. An essentially important element of the Ustasha ideology is its genocidal intention towards the Serbs still living in Croatia.

Keywords: crime, genocide, intention, destruction, group, Croatia, Ustasha, continuity